

BRYTIGA BÖCKER

FÖR DIG SOM VILL

Arbeta med temat könsidentitet och könsuttryck

Min identitet är min bild av mig själv. Det finns fler sätt att vara på än bara kvinna och man. Flera sätt att uttrycka kön på. Den som inte känner sig som kvinna och inte heller känner sig som en man har en könsidentitet som utmanar de vanliga gränserna.

Här har vi samlat diskussionsfrågor och övningar som du kan använda för att prata tillsammans med barn om självbilder och rätten att vara den en är. I den första delen har vi valt ut frågor och övningar som går att koppla till flera av Brytiga Böckers boktips på temat könsidentitet och könsuttryck. Fokus ligger på att få barn att känna stolthet över sig själv och utmana idén om att det bara finns två kön, genom att bredda könsnormer och synliggöra erfarenheter av att vara transperson. I den andra delen har vi valt ut några titlar från boktipsen som vi fördjupar oss i. I den tredje delen delar vi med oss av tips till dig som ska använda materialet.

Handledningen är framtagen inom ramen för projekt Brytiga Böcker. Tillsammans med bibliotek och kulturpedagoger utvecklar vi normkreativa metoder för att förebygga diskriminering bland barn i åldrarna 3 -12 år. Brytiga Böcker finansieras av Allmänna Arvsfonden och drivs av Rättighetscentrum Västerbotten och Sensus Studieförbund.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT IDENTITET OCH RÄTTEN ATT VARA DU

1. Vissa saker är väldigt lika med de flesta kroppar, men det finns också saker som våra kroppar gör olika. Vem bestämmer vem du är? Vem bestämmer vad vi ska göra med våra kroppar?
2. Kläder kan användas till exempel för att vi ska bli varma eller känna oss fina. Vem bestämmer vad ni ska ha på er? Finns det regler för vad man kan ha på sig? Varför tror ni att det är så? Brukar ni röra eller bete er på olika sätt beroende på vilka kläder ni har på er?
3. Vi använder hela tiden våra kroppar för att kommunicera med andra. Vi kan visa känslor eller hur vi mår på insidan genom den yttre kroppen. Ibland påverkar även den yttre kroppen hur vi mår på insidan. Hur uttrycker vi känslor med våra kroppar? Brukar ert kroppsspråk/kroppar förändras om ni känner er ledsna, arga, stolta eller glada?

4. Har ni mer än ett namn? Har ni något namn ni skulle vilja bli kallade för istället för det ni heter?
5. Vissa kan känna sig som en tjej men har en snopp. Och andra kan känna sig som en kille men ha en snippa. Vem bestämmer vem som är tjej och vem som är kille? (*svaret är du själv*). Vad händer om andra bestämmer vad/vilka vi är? Vissa känner sig inte som tjej eller som kille. Några använder hen istället för hon eller han. Vad är hen? När använder vi hen?

ÖVNINGAR PÅ TEMAT IDENTITET OCH RÄTTEN ATT VARA DU

SPELA EN BOK: Teater kan vara en utmärkt metafor för hur vår fysiska kropp inte måste vara avgörande för vad vi vill, kan eller väljer att vara. Att spela roller kan öppna upp för barnen att få agera på massor av olika sätt. Om ni agerar en berättelse ni läst kan barnen uppmanas att spela de roller de vill vara oavsett vilket kön karaktären i boken har. Ni kan också medvetet välja könsneutrala karaktärer där barnen får göra egna tolkningar kring hur hen är och betar sig.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: Minst 20 minuter

Lokalen: Rummet behöver vara så stort att deltagarna kan röra sig och en publik få plats. En scen är roligt men inte nödvändigt.

Material: Inget, men enkel rekvisita eller scenografi kan göra det lättare att gå in i roller.

I NÅGON ANNANS SKOR: Den här övningen ger deltagarna chansen att röra på sig, och samtidigt fundera kring hur (den fysiska) omgivningen skapar skilda förutsättningar för olika individer. Ta med en samling skor som deltagarna får välja bland. Låt barnen prova att gå en snitslad bana med skorna. Vissa skor kan vara för stora, andra för små, de kan ha spännen som är svåra att knäppa eller vara öppna i hälen så att foten ramlar ut när en går. Efter att barnen gått ett varv är det dags att byta skor och gå runt banan i ett annat par. Byt skor ett par gånger. Återsamlas och diskutera hur det kändes.

Målgrupp: Övningen är hämtad från metodmaterialet "Någonstans går gränsen- En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv" och har av oss anpassats för att använda med barn från 3 år.

Tidsåtgång: Minst 10 minuter

Lokalen: Rummet behöver vara så stort att barnen kan gå runt banan utan att krocka

Material: Skor i olika storlek - minst ett par per deltagare och helst något par extra. Det får gärna vara olika sorters skor: träningsskor, finskor, sandaler, stora skor eller små skor. Material att skapa en bana av.

Tänk på: Det kan komma synpunkter eller kommentarer från deltagarna om att vissa personer inte bör använda de skor som traditionellt är könskodade. Fråga då varför vissa skor ses som "tjejskor" eller "killskor"? Ta upp att samma skor lika gärna skulle kunna vara barnskor, vuxenskor, morfarskor eller lärarskor, beroende på vem som har dem. Bonustips: Läs "Var är pappans skor" av Kristina Murray Brodin och Bettina Johansson (Olika Förlag 2015), en pekbok som även fungerar för äldre barn som samtalsmaterial.

VI ÄR REGNBÅGEN: Ledaren målar en stor röd boll på pappret och säger: "vi låtsas att det här är en pojke". Därefter målar hen en stor blå boll och säger: "och det här är en flicka". Sedan målar hen en stor gul boll och säger: "och det här är någon som varken känner sig som en pojke eller flicka".

Måla därefter en röd boll med hälften i blå och hälften i röd - där fälten möts blir det lila: "det här är någon som är hälften pojke och hälften flicka". Målar en gul boll med hälften i blå och hälften i gul - där fälten möts blir det lila: "det här är en person som känner sig till viss del som en pojke, till viss del som något annat". Måla en gul boll med hälften i röd och hälften i gul - där fälten möts blir det orange: "det här är en person som känner sig till viss del som en flicka, till viss del som något annat".

Fortsätt att måla bollar i olika färger. Varje ny konstellation blir en ny färg tills ni har en hel regnbågskarta. Berätta att: "såhär mycket olika är vi och såhär många färger blir det om alla får vara den de är". Kan även kombineras med att barnen själva prövar sig fram med att blanda olika färger - hur många nya färger kan de skapa? Vilken färg känner de sig som?

Målgrupp: Från 4 år och uppåt

Tidsåtgång: 10 minuter

Lokalen: Inga särskilda krav

Material: Bra akrylfärger i de tre grundfärgerna, papper.

FRÅGOR OCH ÖVNINGAR TILL BOKEN *BLOMPOJKEN*

av Elias Ericson

En bok om en pojke som blir utsatt för kränkningar på grund av hur han är. Berättelsen handlar om att inte vilja ändra på sig trots att omvärlden tycker att det vore bekvämare. I boken synliggörs också problematiken med att även välmenande vuxna återskapar destruktiva manlighetsideal genom att uppmana Blompojken att stå på sig och slå tillbaka när han kallas mes och fjolla.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT ATT VARA SIG SJÄLV

1. Blompojken är fin, snäll och gillar blommor - inte stor och stark. Vad är det att vara stark? Handlar det bara om att vara stark i kroppen eller kan man vara stark på andra sätt?
2. De andra kallar Blompojken för fjollpojken och mespojken och då blir Blompojken ledsen. Varför tror ni de säger så till Blompojken? Varför säger vi sådant som gör andra ledsna?
3. De vuxna säger att Blompojken ska säga ifrån och slå tillbaka. Varför tror ni de säger så? Blompojken vill inte slåss. Vad skulle de vuxna kunnat göra istället för att stötta Blompojken?

ÖVNINGAR PÅ TEMAT STYRKA OCH SKÖNHET

JAG ÄR EN BLOMMA: Om ni vill arbeta vidare med boken efter en läsning kan ni exempelvis vika eller klippa ut blommor i papper. Barnen kan sedan få göra blommorna vackra genom att måla dem i sina favoritfärger, dekorera dem och skriva ner ord som beskriver dem själva på blommorna.

Målgrupp: 4 år och uppåt

Tidsåtgång: 40 minuter

Lokalen: Inga särskilda krav

Material: Papper, gärna i olika färger och material, kriter, målarfärger

SÅ ETT FRÖ: Låt barnen vara med och plantera blomsterfröer som blir till olika växter. Första steget är att plantera fröerna. Fundera tillsammans kring var fröet kommer ifrån och var det varit innan. Följ sedan utvecklingen och hur de växer på olika sätt.

Prata om styrkan i blomman som kan växa från ett litet frö till någonting stort och vackert. Undersök vad som händer med blomman om vi inte vattnar den, eller om vi ställer den i mörker.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: Löpande under en längre tid

Lokalen: Inga särskilda krav

Material: Blomsterfröer, krukor, blomjord, vattenkanna

FRÅGOR OCH ÖVNINGAR TILL BOKEN *KIVI OCH MONSTERHUND OCH KIVI OCH DEN GRÅTANDE GORAFFEN*

av Jesper Lundqvist och Bettina Johansson

Berättelserna om Kivi är kända för att ha introducerat barnboksläsarna för pronomenet hen. Böckerna är en hyllning till det gränslösa barnet och en lekfull kommentar till vårt ständiga behov att kategorisera och definiera.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT MAKT OCH KÄNSLOR

1. Kivi har en väldigt stark vilja och bestämmer vad familjen ska göra. Vem bestämmer vad i er familj? Finns det vissa områden där ni inte tycker att varken barn eller vuxna bestämmer fritt? Finns det några i samhället som inte får bestämma nästan någonting själva? Får ni vara med och bestämma på förskolan? Hur gör ni om ni vill bestämma mer över någonting?
2. Kivi är en hen. Vad betyder hen? När använder vi hen?
3. Kivi har en stor och brokig familj. Kommer ni ihåg några av Kivis släktingar? Hur är en mappa? Vad gillar parvelpysor att göra, tror ni?
4. Kivi önskar sig mest av allt ett husdjur. Har ni något husdjur? Om ni fick välja helt fritt, vilket djur skulle ni vilja bo med då? Varför? Vem bestämmer om en familj ska ha ett husdjur? Vad önskar ni er mest av allt?
5. I *Kivi och den gråtande goraffen* kan goraffen inte sluta gråta. Varför tror du att hen gråter? Varför gråter vi? Finns det några personer som inte brukar gråta? Varför?
6. Kivi försöker vara snäll med Goraffen så hen ska sluta gråta. Goraffen slutar först gråta men börjar sen gråta igen av glädje. Har ni gråtit för att ni är glada någon gång? Vad brukar ni göra om någon gråter?

ÖVNINGAR PÅ TEMAT KROPP OCH KÖN

MONSTERHUNDAR OCH MORBROSTRAR: Utifrån boken kan ni göra dramaövningar där barnen får spela olika roller och fundera kring sin egen tolkning av vem Kivi är. Börja med att prata om att deltagarna kommer vara skådespelare som kan spela roller och vara olika figurer. Förklara också att det inte finns något rätt eller fel sätt att röra sig på och att de gärna får använda hela rummet men inte gå in i eller röra vid varandra. När ledaren säger BRYT! betyder det att det är dags att byta roll.

Låt barnen spela exempelvis en tyst mus, kärleksfull tjur, monsterhund, gråtande goraff, parvelpysa och morbroster. Prata sedan om hur det kändes att gå in och ut ur olika roller, och hur vi ser att någon är en gorilla, en monsterhund, en morbroster? Hur är en morbroster? Varför?

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: Minst 20 minuter

Lokalen: Rummet behöver vara så stort att deltagarna kan röra sig utan att krocka

Material: Inget

REGISSÖREN: I en annan dramaövning får deltagarna sitta ner i en ring och fundera på hur det hade känts att bli bestämd över – att bli regisserad. De som vill får prova att vara den som bestämmer, genom att ikläda sig rollen som Kivi med hjälp av rekvisita och sedan regissera gruppen. Den som är Kivi får bestämma en rörelse som gruppen genomför. Ge instruktionen att rörelsen ska kunna utföras sittande, vara slyst (inte retsam eller våldsam) och att barnen inte ska kommentera varandras prestationer. Låt alla som vill vara den som bestämmer i tur och ordning. Prova också att använda pronomen hen genom hela övningen!

Följ sedan upp med ett samtal om hur det kändes att bestämma över andra och prata om makt utifrån frågorna: Vem bestämmer vad i er familj? Finns det vissa områden där ni inte tycker att varken barn eller vuxna bestämmer fritt? Finns det några i samhället som inte får bestämma nästan någonting själva? Får ni bestämma om ni är en han, hen eller hon?

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: Ca 10-30 minuter beroende på barngruppens ålder och storlek

Lokalen. Inga särskilda krav

Material: En vit mössa och röda glasögon (kan göras av piprensare), precis som Kivi har

Tänk på: Under läsningen av böckerna om Kivi kan det vara givande att pröva olika läsningar av karaktären Kivi – att byta röstlägen, betoningar, kroppsspråk etc. – och se hur det påverkar åhörarnas upplevelse av Kivis könstillhörighet.

ATT TÄNKA PÅ

Många barn är mycket medvetna om begreppet hen och vet att det kan användas som ett personligt pronomen för att uttrycka den egna könsidentiteten som icke-binär, det vill säga en som inte definierar sig som varken kvinna eller man utan mellan eller bortom uppdelningen i två kön. Men också att det är ett sätt att uttrycka att vi inte vet kön på en person eller att det inte är relevant i situationen. För barnen är begreppet oftast inte så laddat som för många vuxna.

Även om vi vill lägga fokus på att uppmuntra barnen att uttrycka sitt kön fritt kan vi inte osynliggöra att normbrott ibland leder till ifrågasättanden från omgivningen. Därför har vi inkluderat berättelser som speglar barns negativa erfarenheter av att bryta mot normer. Som i "Blompojken", en skildring av vad konsekvenserna kan bli för den som inte kan eller vill passa in de trånga könsrollerna, och vilken kraft som krävs för att vara sann mot sig själv. En bok som av den anledningen kanske passar bättre att läsa för äldre barn, från 5 eller 6 år.

För många barn är dubbelheten i budskapen från vuxenvärlden kring kön och identitet påtaglig och något de förhåller sig till tidigt. Men det finns ändå en risk att vi introducerar just de normer vi vill motverka. När börjar exempelvis barn att tänka kring sig själva och vad de kan, får och vill göra i termer av kön? Det finns förstås inget säkert svar på den frågan. När du leder en övning gäller det därför att balansera mellan ett tydligt syfte och ett öppet och lyhört förhållningssätt. Anpassa dina frågor efter gruppen och strunta i vissa frågeställningar om det inte finns någon tydlig uppdelning i tjejer/killar bland barnen eller om de inte börjat använda personliga pronomen som hon, han, hen och den på ett konsekvent sätt. Du vet förstås vad du hoppas få ut av en övning – men du kanske inte får de svar på dina frågor som du förväntat dig. Det är därför viktigt att anpassa upplägget på läsningar och övningar så att vi inte lämnar barnen med en känsla av determinism eller hopplöshet, utan uppmuntrar viljan att förändra det som är dåligt och modet att drömma om andra sätt att leva och agera.